

Α'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΩΝ

Ἡ φυσική συνέπεια γι' αὐτούς πού ἐρευνοῦν κάποιο πρᾶγμα εἶναι ἢ ἡ εὕρεση τοῦ πρᾶγματος, ἢ ἡ ἄρνηση ὅτι ἡ εὕρεσή του εἶναι δυνατή καί ἡ παραδοχή ὅτι πρόκειται γιά κάτι ἀκατάληπτο, ἢ ἡ ἐπίμονη συνέχιση τῆς ἔρευνας. Ἴσως γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο καί στήν περίπτωσι τῶν ἀντικειμένων ἔρευνας τῆς φιλοσοφίας, ἄλλοι εἶπαν ὅτι ἔχουν βρεῖ τήν ἀλήθεια, ἄλλοι ἔφθασαν στό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀλήθεια δέν εἶναι δυνατό νά γίνει καταληπτή, καί ἄλλοι συνεχίζουν τήν ἔρευνα. Αὐτοί πού νομίζουν ὅτι βρῆκαν τήν ἀλήθεια εἶναι αὐτοί πού, χαρακτηριστικά, ἀποκαλοῦνται δογματικοί,¹ ὅπως λόγου χάριν ὁ κύκλος τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Ἐπικούρου, τῶν Στωικῶν² καί ὀρισμένοι ἄλλοι· αὐτοί πού κατέληξαν στό συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιά ἀκατάληπτα πρᾶγματα εἶναι ὁ κύκλος τοῦ Κλειτομάχου, τοῦ Καρνεάδη καί ἄλλοι Ἀκαδημεικοί.³ Αὐτοί, τέλος, πού συνεχίζουν τήν ἔρευνα εἶναι οἱ Σκεπτικοί. Εἶναι λοιπόν εὐλογο νά θεωρεῖται ὅτι οἱ σημαντικότερες κατευθύνσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι τρεῖς: ἡ δογματική, ἡ Ἀκαδημεική καί ἡ Σκεπτική. Γιά τίς δύο πρῶτες θά εἶναι σωστό νά μιλήσουν ἄλλοι· ἐμεῖς πρός τό παρόν θά μιλήσουμε γιά τή σκεπτική

Η σκεπτική κατεύθυνση, τώρα, ονομάζεται⁴ και ζητητική, ονομασία που παίρνει από τή δράση που αναπτύσσει στην αναζήτηση και στην έρευνα· ονομάζεται, επίσης, εφευριστική,⁵ από τή διάθεση που δημιουργείται —μετά τήν αναζήτηση— σ' αυτόν που έρευνᾷ, ἀλλά και απορητική, είτε από τό ὅτι ἀπορεῖ γιά καθετί και τό έρευνᾷ, ὅπως ὑποστηρίζουν μερικοί, είτε από τήν ἀμηχανία νά ἐκφράσει συγκατάθεση ἢ ἄρνηση· ἐπιπλέον, ονομάζεται Πυρρώνεια,⁶ από τό γεγονός ὅτι ὁ Πύρρων μᾶς φαίνεται πώς εἶναι αὐτός που πληρέστερα και ἐμφανέστερα από τούς προγενεστέρους του προσχώρησε στό Σκεπτικισμό.

2 Δ'. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ

Σκεπτικισμός εἶναι ἡ δύναμη νά ἀντιπαραθέτουμε φαινόμενα και νοούμενα μέ ὅποιονδήποτε τρόπο,⁷ μέ τήν ὁποία φθάνουμε, ἐξαιτίας τῆς ἰσοδυναμίας⁸ μεταξύ τῶν ἀντιτιθέμενων πραγμάτων και λόγων, πρῶτα στήν ἐποχή και στή συνέχεια στήν ἀταραξία.⁹ Τήν ονομάζουμε μάλιστα «δύναμη» ὄχι μέ διάθεση λεπτολογίας, ἀλλά ἀπλῶς σέ σχέση μέ τό ὅτι κάποιος «δύναται» νά κάνει τήν ἀντιπαραθέση. Μέ τόν ὄρο «φαινόμενα» ἐννοοῦμε ἐδῶ τά αἰσθητά, και γι' αὐτό τά ἀντιδιαστέλλουμε πρὸς τά νοητά.

Ε'. ΠΙ
Ἡ ἔννοια τοῦ Πυρρώνειου φιλοσόφου εἶναι ἡ ἀποδοθεῖ, μαζί μέ τή σκεπτική κατεύθυνση, στόν ὄρισμό τοῦ Σκεπτικισμοῦ: Πυρρώνειος εἶναι ὁ φιλόσοφος πού ἔχει τή δύναμη πού ἀναφέρεται στόν ὄρισμό.

ΣΤ'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΥ

Υποστηρίζουμε ὅτι ἡ γενεσιουργός αἰτία τοῦ Σκεπτικισμοῦ εἶναι ἡ ἐλπίδα ὅτι θά ἐπιτύχουμε τήν ἀταραξία. Καί αὐτό διότι, καθώς οἱ μεγαλοφυεῖς ἄνθρωποι βρίσκονταν σέ σύγχυση, λόγω τοῦ ἀσυμβίβαστου πού ὑπάρχει στά πράγματα, καί σέ ἀδυναμία νά ἀποφασίσουν σέ ποιά ἀπό αὐτά πρέπει νά δίνουν περισσότερο τή συγκατάθεσή τους, ὅδηγήθηκαν στήν ἀναζήτηση τοῦ τί εἶναι ἀληθές καί τί ψευδές στά πράγματα, ἐλπίζοντας ὅτι μέ τήν ὀριστική κρίση γιά τά ζητήματα αὐτά θά ἐπιτύχουν τήν ἀταραξία. Ἡ βασική ἀρχή μάλιστα τῆς συγκρότησης τοῦ Σκεπτικισμοῦ εἶναι τό ὅτι σέ κάθε λόγο ἀντιτάσσεται ἴσος λόγος.¹⁴ διότι θεωροῦμε ὅτι ἀπό αὐτό ἀκριβῶς ξεκινοῦμε καί καταλήγουμε στό σημεῖο νά μήν δογματίζουμε.

Ζ'. ΑΝ Ο ΣΚΕΠΤΙΚΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΖΕΙ

Λέμε ὅτι ὁ Σκεπτικός δέν δογματίζει,¹⁵ ὄχι μέ τήν ἔννοια

τῆς λέξης δόγμα σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὀρισμένοι ἐννοοῦν ὅτι δόγμα, μέ τήν πιό κοινή σημασία, εἶναι ἡ θετική ἀποδοχή κάποιου πράγματος (διότι ὁ Σκεπτικός δίνει τή συγκατάθεσή του¹⁶ στά αἰσθήματα πού κατανάγκην τοῦ ἐπιβάλλον οἱ αἰσθητηριακές ἐντυπώσεις,¹⁷ καί ἔτσι, γιά παράδειγμα, δέν θά ἔλεγε, ὅταν ζεσταίνεται ἢ ὅταν κρυώνει, «νομίζω ὅτι δέν ζεσταίνομαι ἢ, ἀντίστοιχα, νομίζω ὅτι δέν κρυώνω»), ἀλλά λέμε ὅτι ὁ Σκεπτικός δέν δογματίζει μέ τήν ἐννοια μέ τήν ὁποία μερικοί λένε ὅτι δόγμα εἶναι ἡ συγκατάθεση σέ κάποιο ἀπό τά ἄδηλα πού ἀποτελοῦν ἀντικείμενα ἔρευνας τῶν ἐπιστημῶν.¹⁸ Καί αὐτό διότι ὁ Πυρρώνειος φιλόσοφος δέν συγκατατίθεται σέ τίποτα ἄδηλο. Καί δέν δογματίζει οὔτε κἂν ὅταν ἐκφωνεῖ τίς σκεπτικές ρήσεις¹⁹ τίς σχετικές μέ τά ἄδηλα, ὅπως τό «καθόλου περισσότερο» ἢ τό «δέν ὀρίζω τίποτα» ἢ κάποιες ἄλλες γιά τίς ὁποῖες θά μιλήσουμε ἀργότερα.²⁰ Ὁ λόγος εἶναι ὅτι αὐτός πού δογματίζει θέτει τό πράγμα, γιά τό ὁποῖο λέγεται ὅτι δογματίζει, ὡς ἀναμφισβήτητο, ἐνῶ ὁ Σκεπτικός θέτει τίς ρήσεις αὐτές ὄχι ὡς ἰσχύουσες μέ τήν ἀπόλυτη σημασία, ἐφόσον θεωρεῖ ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἔκφραση «τά πάντα εἶναι ψευδή» μαζί μέ τά ἄλλα χαρακτηρίζει ψευδή καί τόν ἑαυτό της καί τό ἴδιο κάνει καί ἡ ἔκφραση «τίποτα δέν εἶναι ἀληθές», ἔτσι καί ἡ ρήση «καθόλου περισσότερο», μαζί μέ τά ἄλλα στά ὁποῖα ἀναφέρεται, λέει καί γιά τόν ἑαυτό της ὅτι δέν ἰσχύει περισσότερο ἀπό τά ὑπόλοιπα καί, κατά συνέπεια, ἀκυρώνει μαζί μέ τά ἄλλα καί τόν ἑαυτό της. Τό ἴδιο λέμε καί γιά τίς ἄλλες σκεπτικές ρήσεις. Ὡσ-

ματα γνώμης καὶ ὁ μετριάσιμος τῶν παθῶν σέ ὅσα ἐπιβάλλονται ἀναγκαστικά.

Καί αὐτό διότι, ἐνῶ ὁ Σκεπτικός ἄρχισε νά φιλοσοφεῖ μέ στόχο νά καταλήξει σέ ὀριστική διάκριση μεταξύ τῶν αἰσθητηριακῶν ἐντυπώσεων καί νά ἀντιληφθεῖ μέ βεβαιότητα ποιές εἶναι ἀληθεῖς καί ποιές ψευδεῖς, ὥστε νά ἐπιτύχει τήν ἀταραξία³⁴, παγιδεύτηκε στήν ἀσυμφωνία μεταξύ ἰσοδυναμῶν καί, καθῶς δέν μποροῦσε νά ἀποφασίσει μέ βεβαιότητα, κατέληξε στήν ἐποχή· τήν ἐποχή, τώρα, πού υἱοθέτησε ὁ Σκεπτικός, τή διαδέχτηκε, ὡς σύμπτωμα, ἡ ἀταραξία σέ ζητήματα γνώμης. Διότι αὐτός πού ἔχει τή γνώμη ὅτι κάτι εἶναι ἐκ φύσεως καλό ἢ κακό βρίσκεται σέ διαρκή ταραχή: ὅταν τοῦ λείπουν αὐτά πού θεωρεῖ πῶς εἶναι καλά, πιστεύει ὅτι τόν καταδιώκουν τά ἐκ φύσεως κακά, καί κυνηγᾷ, ὅπως νομίζει, αὐτά πού εἶναι ἀγαθά· ὅταν, πάλι, ἀποκτήσει αὐτά πού θεωρεῖ ἀγαθά, πέφτει σέ ἀκόμη μεγαλύτερη ταραχή, ἀπό τήν παράλογη καί πέρα ἀπό κάθε μέτρο ἔπαρσή του, καί, ἀπό φόβο μήπως ἀλλάξουν τά πράγματα, κάνει τά πάντα γιά νά μήν χάσει τά θεωρούμενα ἀγαθά. Ἀπεναντίας, αὐτός πού δέν ὀρίζει μέ βεβαιότητα ποιᾷ εἶναι ἐκ φύσεως καλό ἢ κακό, οὔτε ἀποφεύγει οὔτε ἐπιδιώκει κάτι μέ ζῆλο, μένει γι' αὐτό ἀτάραχος. Στόν σκεπτικό φιλόσοφο, λοιπόν, συνέβηκε αὐτό πού λέγεται γιά τόν ζωγράφο Ἀπελλή³⁵. Λένε δηλαδή ὅτι μιά μέρα πού ὁ Ἀπελλής ζωγράφιζε ἕνα ἄλογο, θέλησε νά ἀπεικονίσει μέ τή ζωγραφική του τόν ἀφρό στό στόμα τοῦ ἀλόγου, ἀλλά εἶχε τόσες ἀποτυχίες ὥστε ἀγανάκτησε καί

Εποχή → Αποσοφία

ΠΥΡΡΩΝΕΙΑΙ ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ

ἔριξε πάνω στὸν πίνακα τὸ σπόγγο στὸν ὁποῖο καθάριζε τὰ χρώματα τοῦ πινέλου του. Ἡ στάμπα πού ἄφησε ὁ σπόγγος στὸ ζωγραφισμένο ἄλογο δημιούργησε τὴν ἀπεικόνιση τοῦ ἀφροῦ. Ἔτσι, λοιπόν, καὶ οἱ Σκεπτικοὶ εἶχαν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀταραξία, κρίνοντας ὀριστικὰ τὴν ἀναντιστοιχία μεταξύ τῶν ἀντικειμένων τῆς αἴσθησης καὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς σκέψης, καθὼς ὅμως δέν κατάφεραν νὰ τὸ ἐπιτύχουν, κατέληξαν στὴν ἐποχὴ· μέ τὴ σειρά τῆς ἡ ἀταραξία ἀκολούθησε ὡς σύμπτωμα τὴν ἐποχὴ ὅπως ἡ σκιά ἀκολουθεῖ τὸ σῶμα.³⁶

Ἐντούτοις, δέν νομίζουμε ὅτι ὁ Σκεπτικὸς μένει τελείως ἀνενόχλητος, ἀλλὰ λέμε ὅτι ὑφίσταται ἐνοχλήσεις ἀπὸ ὅσα ἐπιβάλλει ἡ ἀνάγκη, ἀφοῦ παραδεχόμεστε ὅτι μερικές φορές καὶ τρέμει ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ διψάει καὶ νιώθει κάποια παρόμοια αἰσθήματα.³⁷ Ὡστόσο, ἀκόμη καὶ σ' αὐτές τίς περιπτώσεις, οἱ συνηθισμένοι ἄνθρωποι πιέζονται ἀπὸ δύο καταστάσεις, δηλαδή τόσο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ αἰσθήματα, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι νομίζουν πῶς οἱ καταστάσεις αὐτές εἶναι ἐκ φύσεως κακές. Ἀντίθετα ὁ Σκεπτικὸς, ἀποτινάζοντας ἀπὸ πάνω του τὴν ἐπιπρόσθετη γνώμη ὅτι καθεμία ἀπὸ αὐτές τίς καταστάσεις εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση τῆς κακῆς, γλυτώνει καὶ σ' αὐτές τίς περιπτώσεις μέ λιγότερη ἐνόχληση.

Γι' αὐτὸ λοιπόν λέμε ὅτι, ὡς πρὸς τὰ ζητήματα γνώμης, ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ Σκεπτικοῦ εἶναι ἡ ἀταραξία, ἐνῶ ὡς πρὸς ὅσα ἐπιβάλλει ἡ ἀνάγκη ὁ μετριασμός τῶν αἰσθημάτων. Ὅρισμένοι μάλιστα ἀπὸ τοὺς διαπρεπεῖς Σκεπτικούς πρόσθεσαν σ' αὐτὰ καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐποχῆς στὰ ζη-